

MÁK Ferenc

Vajdasági Magyar Művelődési Intézet
Zenta
makferenc@yahoo.com

ROMÁNECZ MIHÁLY PANCISOVAI ÉVEI (1880–1899)

Years that Mihály Románecz spent at Pancsova
(1880–1899)

Pančevačke godine Mihalja Romaneca
(1880–1899)

A Máramaros megyében született Románecz Mihály a magyar nyelv és irodalomtörténet, a horvát-szerb nyelv és irodalomtörténet, valamint a történelem tanáraként 1880 és 1899 között közel két évtizedet töltött a pancsovai főgimnáziumban, ám iskolai teendői mellett a közművelődési munkából is kivette a részét. Az al-dunai városban ugyanis – a közelmúltban polgárisított katonai határőrvidék cs. és kir. fegyelme után – a 19. század utolsó évtizedeiben érkezett el a polgári intézményteremtés kora. A fővárosból kihelyezett tudósokra: Tordai György főgimnáziumi igazgatóra, a földrajz és a történelem tanárára, Fináczy Ernő bölcsész tudorra, a görög és latin filológia tanárára, Vizoly Zakariásra, a német nyelv és irodalomtörténet, valamint a latin nyelvészet tanárára, Wigand Jánosra, a magyar és német nyelv és irodalomtörténet tanárára és Erdős József református lelkészre, hitoktatóra várt a feladat, hogy a magyarok, németek és szerbek lakta városnak polgári arculatot adjon. Kényes, olykor megoldhatatlan feladat volt meghonosítani a magyar közigazgatás intézményeit, eredményeket csak úgy lehetett elérni, ha lélekben idomultak a táj szelleméhez. Románecz Mihály szerb nyelvtankönyvet írt a diákjai számára, amellet szerb hősi énekeket és történeti munkákat fordított, hogy felhívja a figyelmet az évszázadok óta együtt élő kultúrák közös értékeire. Középiskolai tanárként a magyar nyelv és irodalom oktatása volt a feladata, a múltból merített példákkal azonban az ifjú nemzedékek számára megmutatta a századforduló szellemi építkezésének humánus lehetőségeit.
Kulcsszavak: 19. századi magyar irodalom, irodalmi intézmények, magyar–szerb irodalmi kapcsolatok, hírlapok.

A 19. század utolsó évtizedeiben egészen különös alakja volt a délvidéki magyar tudós tanárok társadalmának Románecz Mihály, aki 1880-tól az 1888–1899. tanév végéig közel húsz évet töltött a magyar és a szerb nyelv és irodalom tanáraként a pancsovai főgimnáziumban. A többségében szlovák- és ruténlakta Máramaros megyében, Kőrösmezőn született 1854. február 13-án, innen eredhetett vonzalma és szeretete a szláv nyelvek iránt. Az ungvári főgimnáziumban szerzett érettségit, ezt követően a budapesti egyetem hallgatója lett, ahol 1878 végén előbb magyar nyelvből és magyar irodalomtörténetből, kilenc évvel később, 1887. május 14-én pedig horvát-szerb nyelvből és irodalomtörténetből tett tanári vizsgát. 1878 és 1880 között előbb Hont megyében, majd a nagyváradai főreáliskolában volt gyakorló tanár, mígnem 1880. szeptember 3-án a pancsovai állami főreáliskolához nevezték ki helyettes, december 29-étől pedig rendes tanárnak. Az al-dunai városban kifejtett, igen tevékeny tanári és közéleti ténykedése után 1899. október 30-án az alma materhez, az ungvári kir. katolikus főgimnáziumhoz helyezték át, ahol előbb igazgató-tanár, 1901 márciusától pedig az iskola rendes igazgatója lett, egészen 1918-ig, amíg pályája nyomon követhető. Élete fő művének *A magyar memoire- és naplóirodalom története a legrégebb időktől 1848-9-iki szabadságharcunkig* című – minden bizonnyal doktori értekezését – tekintette, melynek első része a nagyváradai állami főreáliskola 1879–1880. évi értesítőjében, a második része – az 1772-től 1848–1849-ig terjedő fejezete – az ungvári főgimnázium 1905–1906. évi értesítőjében jelent meg. Munkásságának valódi irodalomtörténeti jelentősége azonban a szerb hősi énekek igen körültekintő fordításában rejlik.

Az addigi tanári pályája során született, szinte teljes irodalmi munkásságának eredményeit magába foglaló, 1910-ben Ungváron megjelent *Tanulmányok, beszédek, költemények* című, több mint félezer oldalas könyvének 1909. május 30-án kelt előszavában így foglalta össze oktatói hitvallását:

Ezelőtt harmincz évvel léptem a tanári pályára. Hivatásszeretetből tettem ezt. E pályának közmondásszerű nehézségeitől vissza nem riadtam. Ellenkezőleg, ifjúim lelkem – eszményi szárnyalásában – égett a tanítás- és nevelés-ügy fenséges feladatáért, teli szeretettel mindaz iránt, ami ezzel összefügg: a magyar tudományosság, műveltség meg kulturális intézmények és különösen a magyar irodalom iránt. Hiszen éppen ezért választottam szakírányomul legnemzetibb tárgyainkat: a magyar nyelvet meg irodalomtörténetet és a történelmet (Románecz 1910a, 3–5).

Az ugyanott közzétett *Harmincz éves jubileumomon* című önéletrajzi írásában Széchenyi Istvánnak az ifjúság nevelésével kapcsolatos gondolatát idézte: a helyesen értelmezett iskolának, benne a nevelésnek kell megakadályoznia a nemzet széthullását, a hanyatlás szomorú állapotának egyedül a jövődő nemzedék céltudatos nevelése vethet véget. Ez a gondolat Románecz Mihályt „a magyar közoktatás és nevelésügy bajnokává” avatta.

Az én ifjú lelkem – írta három évtizedes tanári pályájára visszatekintve – a maga eszményi szárnyalásában mélyen fölérezte, hogy az ifjúság tanítása és nevelése terén tehetünk legfontosabb és leglényegbevágóbb szolgálatot nemzetünknek, mert amilyenek neveljük az ifjúságot, olyan jövőt készítünk elő szeretett hazánknak (Románecz 1910c, 307).

Tele küldetéstudattal és ambíciókkal, huszonöt éves ifjúként lépett a tanári pályára.

A magyar állam egy év kivételével [húsz évig] az ország egyik legexponáltabb középiskolájához helyezett, melyet főreáliskolából reálgimnáziummá, majd főgimnáziummá kellett átalakítanunk, tehát a középiskola minden formációján áteveztünk, a német előadó nyelvet kellett kiküszöbölnünk, és a szomszédos külföldi állam középiskoláival szemben mintaszerű magyar középiskolát teremtettünk. De még ezek a nehézségek sem riasztottak vissza, pedig aki tapasztalta, mit tesz az idegen, sok nyelvű vidéken éppen a két legnemzetibb tárgyat – amelyeket szaktárgyaimul választottam – tanítani, az bizonyára tudja méltányolni azt az erőfeszítést, amelyet a magyar nemzeti kultúrának ilyen végső határállomásán ki kell fejtenünk (Románecz 1910d, 307).

Egyébként – mondotta – nem történt semmi egyéb, mint hogy az isteni Gondviselés jóindulatból egy embert megtartott az életben, és lehetővé tette, hogy teljesítse a kötelességét.

Pancsován a magyar és a szerb nyelv és irodalom, valamint a történelem oktatása mellett vezette az önképzőkört, felügyelte a könyvtárat és az igazgatói irodát, vezetője és állandó közreműködője volt az akkoriban megalakult magyar közművelődési egyesületnek, hol különös alkalmakkor, főleg a nemzeti ünnepeken előadásokat tartott. Gyakran publikált a helyi sajtóban, ahol – saját szavai szerint – „lelkem vágyát követve, az irodalom műzsájának is áldoztam”. Később részt vett a Gromon Dezső nyelvterjesztő egyesület megalapításában és működtetésében is. Érdemeit a fővárosban is számon tartották, gyakran kellett átolvasnia és véleményeznie a kormány által megküldött tankönyveket,

és ezek nyomán különféle „irodalmi megbízásokat” is vállalnia (Románecz 1910a, 8). Ennek a több mint két évtizedes, igen szerteágazó oktatói és közéleti munkásságnak volt az eredménye, hogy 1899-ben a kultuszminiszter a három évszázados történelmi múltra visszatekintő intézet, az „ungvári kir. katolikus főgymnasium” vezetésével bízta meg.

1880 szeptemberében, amikor Románecz Mihály Pancsovára érkezett, az állami főreáliskola éppen átalakulóban volt. Az 1880–1881. tanév elején érkezett meg a 12 624. számú miniszteri rendelet, melyben „a magas kormány” elhatározta a pancsovai állami főreáliskolának fokozatosan állami főgimnáziummá való átalakítását. A következő, 1881–1882. tanévben nyílt meg a gimnázium I. osztálya, s ettől kezdve az intézet hivatalos neve mindaddig reál-gimnázium lett, amíg az 1887–1888. tanévben a VIII. osztály is gimnáziumi jellegűvé vált. Ettől fogva a magyarországi középiskolák rendszerében mint állami főgimnázium szerepelt. Az intézmény kialakulásának igen szövevényes folyamatát *A pancsovai állami főgymnasium története* címmel Tordai György írta meg (Tordai 1895, 3–31), az átalakulási folyamat eseményeit azonban *A pancsovai m. kir. állami főgimnázium története* című tanulmányában Románecz Mihály is összefoglalta. Áttekintését az 1718-ban megkötött požarevaci béke méltatásával kezdte, kiemelve, hogy Pancsovának az ország egyéb hódoltsági részeivel együtt csak a török alól történt felszabadulás után nyílt alkalma a kulturális életének és intézményeinek föllendítésére. Katonai-határőrvidéki jellege azonban – annak 1872-ben történt végleges megszűnéséig – erőteljesen akadályozta a kibontakozást. A pancsovai oktatási intézmény eredetileg reáliskola volt, s az 1851–1852. tanévben az Entwurf rendelete értelmében hozták létre, annak szellemében működött egészen az 1871–1872. tanévvel bezárólag. Sajátos helyzetére jellemző, hogy működését nem a K. k. Ministerium des Cultus und Unterrichts, hanem közvetlenül a K. k. Kriegsministerium felügyelte. 1857–1858-ban a pancsovai intézet már alreáliskolaként működött, ez volt az első teljes alreáliskola Magyarország katonai határőrvidékén. 1860. január 9-én azonban a háromosztályú alreáliskola mellett az iparos és kereskedői pályára készülő növendékek számára egy gyakorlati évfolyamot (Praktischer Jahrgang) nyitottak, melyet az iparos- és kereskedőinasok vasárnapi iskolájával kapcsoltak össze.

A pancsovai középiskola tehát ezidőtájt valóságos konglomerátum vala – írta tanulmányában Románecz Mihály. – Nem csoda, ha erőit szétforgácsolva s önálló, intenzív munkásságában megbénítva, sem tanulmányi, sem fegyelmi tekintetben nem tudta elhárítani azon akadályokat, melyek eléje tornyosultak. Ez akadályok csak akkor kezdenek útból elhárul-

ni, midőn az 1863/4-ik tanévvel megnyílt a főreáliskolai IV. osztály, ezt követte fokozatosan az V. és VI., úgy hogy 1865/6-ban már teljes hat osztályú, 1876/7-ben nyolcz osztályú főreáliskolává alakult át, mint ilyen, lassanként megszabadult a hozzája ragasztott intézetek békóitól, s ezzel az önálló fejlődés korszakába lépett át (Románecz 1910d, 196).

A határőrvidék katonai felügyeletének megszűnésekor, az 1871–1872. tanévben vezették be először – immár államnyelvként – a magyar nyelvet mint kötelező tárgyat. Komoly „paedagogiai nehézséget” okozott azonban, hogy az iskolát német, szerb és magyar diákok látogatták, ezért az 1872 és 1881 közötti időszak az intézet életében a vajudás korszaka volt. 1873–1874-ben szerepelt először a tantárgyak sorában a *magyar irodalom története az Árpád királyok koráig* (sic!), 1878–1879-ben a VIII. osztályban Tarnóczy Tivadar *Magyar irodalom történet dióhéjban* című munkáját használták a diákok. Az 1873–1874. tanévben a *Geschichte von Österreich-Ungarn, mit besonderer Betonung der ungarischen Geschichte* című tankönyvből tanulták a történelmet, 1874–1875-ben alkalmazták először Horváth–Vaszary *Ungarische Geschichte* című könyvét német előadói nyelven. Románecz Mihály szerint az iskola az erőfeszítések ellenére sem mutatott semmilyen értékelhető eredményt, az 1876–1877. és az 1877–1878. tanévben a tanulók fele megbukott.

Az 1880–1881. tanév elején a magyar kultuszminisztérium egy „hazafias érzületű, nem a bécsi vagy valamely osztrák, hanem a budapesti egyetemből kikerült, a természettudományok terén képzett, s e vidék nyelveit ismerő magyar embert, Vidovich Bonaventurát állította főreáliskolánk élére”. Az alkalmazkodásra képtelen német tanárokat új, jól képzett magyar tanerő váltotta fel: ekkor, ezekben az években érkezett Pancsovára Románecz Mihály, a magyar és a szerb irodalom oktatója mellett Kiss Lajos, a történelem és a földrajz, Wigand János, a magyar és a német nyelv és irodalom, Vizoly Zakariás, a német és Fináczy Lajos, a görög és a latin nyelv tanára is. A körülmények azonban nehezen változtak,

a fő nehézség abban létezett, hogy mindenekelőtt az ifjúság teljesen idegen ajkú és szellemű vala, sőt a magyar nyelvtől és kultúrától idegenkedék, másod sorban pedig, hogy a tanári testületben is még mindig meglehetősen számmal voltak képviselve a régi német „Vorkämpfer”-ek, kik a magyar nyelvet és műveltséget elsajátítani vagy nem tudták, vagy nem akarták, vagy tán mind a kettőt el lehet mondani (Románecz 1910d, 198).

Nem meglepő, hogy az 1880. július 13-án kelt 20 321. számú miniszteri leirat a német ajkú tanárok magyar nyelvtanulásának elhanyagolása, majd elmaradása kapcsán megjegyezte: „nem foganatosított a magyarul nem tudó tanárokra

vonatkozó része a rendeletnek”, mindamellett „néhány tanárok magatartása s társadalmi magaviselete” fölöttébb elfogadhatatlan,

az ott helyütt a magyar államiságot képviselő körökkel ellentétes állást foglaltak el, s az államhatalom ottani legfőbb képviselőjével s a magyarsággal, s az ott oly fontos nemzeti, s hazafias törekvésekkel szemben részint közönyösséggel, részint éppen ellenséges indulatot tanúsítottak (Románecz 1910d, 200).

Mindezek okán a jövőben követendő elvként állítatnak fel a következők: 1. minden már magyarul előadott tárgy a következő osztályban magyarul adandó elő; [...] 4. ahol a növendékek a magyar nyelvet nem értik, a tanári magyarázat során a német nyelv kiegészítőként használható. És hogy az állami felügyeletet is biztosítsa, a „magas kormány” az 1880–1881. tanév folyamán a 12 624. számú miniszteri rendeletében elhatározta a pancsovai állami főreáliskolának fokozatosan állami főgimnáziummá való átalakítását.

A következő, 1881–1882. tanévben megnyílt tehát a gimnázium I. osztálya, s ettől kezdve az intézet hivatalos neve reálgimnázium lett, mindaddig, amíg a VIII. osztály is gimnáziumi jellegűvé vált, vagyis 1887–1888-ig bezárólag. Ettől fogva már mint m. kir. állami főgimnázium szerepelt. Románecz Mihály szerint:

A fényes ideál, melynek megvalósítását feladatunknak tűztünk: a tudomány és az erkölcsiség hirdetése, s ezzel karöltve, legfőképpen a valódi hazaszeretet, a magyar nyelv és műveltség ápolása, a kezünkre bízott jövő nemzedékeknek vallás és nemzetiség különbsége nélkül királyt és hazát szerető, törvényt tisztelő, s csak a józan haladás útján előre törekvő polgárokká nevelése (Románecz 1910d, 202).

A megújult tanári testület komoly feladat előtt állt: a katedra megkövetelte helyállás mellett jelentős mértékben ők képviselték Pancsova magyar értelmiségi elitjét: meghatározó szerepet játszottak a város társadalmi életében, az egyesületi élet élére álltak, ünnepi rendezvények szervezői voltak, és jelen voltak a helybeli és fővárosi sajtóban, mindamellett önálló munkáikkal „a magyar irodalom terén is mindenkor nagy munkásságot” fejtettek ki. Legnagyobb sikerüket azonban akkor aratták, amikor az 1883–1884. tanév érettségi vizsgáit Fehér Ipoly tankerületi főigazgató fényes eredménynek minősítette, és példaként állította az ország elé. Végre sikerül a magyar kultúrának itt, e véghelyen pompás virágoskertté válnia – fogalmazta meg Románecz Mihály.

Az ugyancsak az 1880-as évek elején Pancsovára került tanártársak – Fináczy Lajos és Wigand János – által szerkesztett és kiadott, a város első magyar nyelvű

hetilapja, a *Végvidék* 1883. április 1-jén megjelent első számának első oldalán közölte Románecz Mihály *Végbeli ének* című költeményét, melyben a szerző – nem leplezett lelkesedéssel – így vallott új otthonáról és új feladatairól:

*Nem e tájnak vagyok én szülötte,
– Sorsom attól messze-messze zára –
De szeretlek mégis, új szülóm, Te
Szép hazámnak bájló véghatára! [...]*

*S honszerelem is e végvidéken
Lángola fel százszoros erővel;
Hon szerelme mindig szent volt nékem:
Oh, de itt – emésztő hévvel tör fel.*

*Ama hegysor immár más hazát vall...
Szirtövezte zordon koronája
Oly sötétben mered ide által –
E mosolygó tenger-rónatájra. [...]*

*Volt idő... e hegysor minden bércze
Ádáz csata-zajtól fenrivalga,
Idegen hon – s szabadságért vérze
Harczra termett sok hős magyar dalia.*

*Volt idő... oh szárnyalj bűnös képzet!
Annyi emlék rajzik föl lelkemben,
Repüld át a kéklő messzeséget,
S állj meg, hol Belgrád köd-fátyla lebben...*

*Ott viharzott föl Kapisztrán lelke,
Dugovics ott tört a hős halálba,
S nagy Hunyady égő honszerelme
Két nép hőse hírét ott találta!*

*Szeretlek, oh én honom véghatára,
Szívem benned sok örömét lelte:
S népedért is ajkam kél imára:
– Szállja meg Szibinyáni lelke!¹*

---

¹ Romanecz 1883a. A kései kötetében egy versszakkal bővebb változata jelent meg: Románecz Mihály 1910b. A *Végvidék*ben közölt versei, versfordításai felett mindig a Romanecz Mihály név olvasható.

Az ifjú tanárra Pancsován találtak rá a szerb hősi énekek, és kerítette őt hatalmába Hunyadi János hajdanvolt dicsősége. Ennek a találkozásnak a hatására – a szerb nyelvismeret birtokában – látott hozzá lázasan a szerb hősi énekek fordításához, hogy a pancsovai magyar királyi állami főgimnázium 1889–1890. évi értesítőjében *A Szibinyáni-románczkör a szerb népköltészetben* címmel kisebb kötetnyi fordítását már közzé is tegye. „Székács Józsefé az érdem – írta a fordításokhoz írt bevezetőjében –, hogy a szerb népköltészetet több mint félszázaddal ezelőtt bevezette a magyar irodalomba”, 1836-ban jelent meg ugyanis a szerző *Szerb népdalok és hősi regék* című munkája. 1887-ben, másodszori megjelenésekor Gyulai Pál a kötethez írt előszavában így fogalmazott: a gyűjteményt a maga idejében mind az irodalom, mind a közönség igen jól fogadta, rövid idő alatt felettébb népszerűvé vált.

Örömmre szolgál – írta a neves irodalomtörténész Székács Józsefre emlékezve –, hogy egy jeles írónak mintegy végakarátát teljesíthettem, s egyszersmind újra fölleveníthettem egy oly munkát, amely irodalmunkban a szerb népköltészet ismertetését sikerrel kezdeményezte, s fájdalom, mind e mai napig sem igen talált követőkre (Gyulai 1887, 4).

Ez volt az üzenet, amely Gyulai Pál szavai nyomán munkára ösztönözte a pancsovai tanárt. Maga mentségére hozta föl: a szerb népköltészetben belül a hősi énekek olyan gazdagsága lelhető meg, hogy annak tolmácsolására egyetlen fordító kevésnek tűnhet, ezért döntött úgy, hogy kizárólag a Szibinyáni Jankó – a magyar történelem Hunyadi Jánosának – hőstetteit tárgyaló költeményeket fordítja magyarra. Nemzeti nagy hősről ugyanis más mondák keletkeztek a szerb, és más a magyar nép „köztudatában és költészetében”. „Amazok naiv költői vonásokkal ecsetelik származását, harczait a törökkel meg a tündérekkel, s rokonságát különböző szerb hősökkel, kik a magyar nép köztudatában nem élnek, s történelmünk nem tesz róla említést.” A fordítót büszkeség tölti el – írta –, hogy a derék magyar vitéz idegen népek hőse is lehetett² (Románecz 1890, 3–4). Az iskolai értesítőben ezt követően hat hősi ének fordítása jelent meg: I. *Szibinyáni Janko házassága a tündérszép leánnyal*; II. *Szibinyáni Janko és Krályevics Márk*; III. *Szibinyáni Janko a tündérrel*; IV. *Szibinyáni Janko és a tündér*; V. *Szibinyáni Janko és Bánovics Szekula*; VI. *Szibinyáni Janko és Szendrei György*. Amikor azonban 1910-ben a tudósi pályáját összegző kötetében, a *Tanulmányok, beszédek, költemények* című könyvében újra megjelentette

² Hasonmás közlése: Románecz Mihály. 2006. *A Szibinyáni-románczkör a szerb népköltészetben. Létünk* (36) 2: 53–102. Németh Ferenc bevezető jegyzetével, 52.

a három évtizeddel korábbi fordításait, munkáját további két hősi ének magyar változatával egészítette ki: itt közölte a *Haszanáginicza – Szerb néprománcz* és *A rigómezei ütközet 1389. jún. 15. – Szerb néprománcz* című fordításait³ (Románecz 1910e, 1910f, 1910g).

Románecz Mihály fordításának szakmai körökben nagy visszhangja támadt, *A Szibinyáni-románczkör a szerb népköltészetben* címmel az *Egyetemes Philologiai Közlönyben* Szamota István írt róla méltatást. A magyar vitézi hőstetteket megéneklő délszláv népdalok és népmondák történelmi és irodalmi fejtegetése valóban izgalmas, sok meglepetést ígérő fáradozás – olvasható az értékelés bevezetőjében –, „hiszen száznál többre tehető az oly népdalok száma, melyek Hunyady János, I. Ulászló, Szilágyi Mihály, Mátyás király, Beriszló, Zrínyi Miklós, Tököly, Rákóczy stb. viselt dolgait és hőstetteit igazi költészeti remekművekben dicsőítik”. Ennek eredetét igen természetesnek vélte, hiszen a 14. és 15. században

a keresztények és törökök közti harcok színtere igen sokáig a Szávától és Dunától délre elterülő Balkán-félsziget volt: ennél fogva a magyar hadak számtalan ütközetet vívtak szerb, boszniai és bolgár földön, a magyar seregek igen sokszor együtt küzdöttek ezen országok népeivel, melyeknek hagyományában mai napig is él a törökverő magyar hősök emlékezete. Ezt bizonyítják a boszniai, bolgár és szerb hősdalok, melyek századokon át ivadékról ivadékra drága ereklyékként szállottak és csak a jelen század elején gyűjtettek egybe. Nálunk mindaddig csak a Szibinyáni Janko-féle mondakört méltatták figyelemre, pedig ez, mint a fentebbiekből látható, csak csekély részét képezi a magyar vonatkozású délszláv népkölteményeknek. De még az említett Hunyady-románczkör ismertetésével és magyar nyelvre átültetésével is oly kevesen foglalkoztak, hogy a legcsekélyebb kísérletet is figyelembe kell vennünk, ha az általam körvonalazott összes magyar tárgyú népkölteménynek ismertetésére buzdítani akarunk (Szamota 1901a, 572).

Ezért üdvözölte oly lelkesen Románecz Mihály vállalkozását, aki a Szibinyáni népköltemények köréhez tartozó hat boszniai és szerbiai éneket „páratlan hűséggel, de azért kitűnő magyarsággal fordította le”. Székács József méltó követőjének tekintette őt, és a javára írta, hogy amíg a nagy előd könyvében összesen két magyar tárgyú költeményt találunk, addig a pancsovai tanár hat románc magyar tolmácsolására vállalkozott. Ez pedig azért dicséretes, mert

---

³ A könyvet Miszticzei Románecz Mihály néven jelentette meg.

„bennünket bizonyára legjobban érdekelnék a magyarok hajdani nagy létét dicsőítő népköltészeti műremekek”. Ezt követően Szamota István egyenként méltatta mind a hat hősi ének fordítását, miközben azt is szóvá tette, hogy a negyedik költeményben említett Mihály nem más, mint Szilágyi Mihály, Hunyadi János sógora, kit a szerbiai és boszniai népdalok sokasága Szvilojevics és Szvilajin Mihály név alatt ünnepel. Elismerte, hogy a fordító igen ügyesen, kiváló érzékkel válogatott a Szibinyáni hősi énekekből, hiszen a hat fölemlített népdal mindegyike más-más oldalról világítja meg a kereszténység egyik legnagyobb hősének, Hunyadi Jánosnak a jellemét.

Kisebb hibáktól eltekintve a népdalok magyar nyelvre átültetése teljesen sikerültnek mondható – foglalta össze értékelő elemzését Szamota István –, még pedig azért, mert a fordító igen ügyesen egyesítette a fordítás hűségét annak magyarosságával; bárhol összehasonlíthatjuk a szerb eredetivel, az első pillanatra minden verssort felismerhetünk abban. De legvonzóbbá teszi a fordítást az ütemek szigorú szemmel tartása, úgy hogy a Románecz által eszközölt fordításban előforduló költeményeket épp úgy lehetne a guzlicza mellé énekelni, akár csak a szerb eredetieket (Szamota 1901a, 573).

Ennél nagyobb szakmai elismerés pedig nehezen képzelhető el. Bizonyára hatalmas lelkesedéssel töltötte el a pancsovai főgimnázium tanárát.

Még ugyanabban az esztendőben Szamota István az *Egyetemes Philológiai Közönyben* a Nagybecskerekén a Pleitz Ferenc nyomdájában megjelenő *Történeti, Nép- és Földrajzi Könyvtár* könyveinek méltatásakor rámutatott: korántsem meglepő, hogy a magyaroknak a délszláv népekkel oly sok a közös történelmi hősük.

Mikor még nem létezett faji és nemzetiségi gyűlölet – írta a neves budapesti levéltáros és nyelvtudós, az Árpádkori okmányok országos gondnoka –, a magyarok a szerbekkel, horvátokkal, bolgárokkal stb., együtt küzdöttek az európai műveltséget végveszéllyel fenyegető osmán néparadat ellen. A magyar történelem legkimagaslóbb alakjai közt temérdek szerb, horvát, lengyel, stb. származású férfit találhatunk. Mindeme és egyéb kölcsönös vonatkozások és viszonyok figyelembe vétele okvetlenül szükséges ama kétségbevonhatatlan tény okainak megmagyarázására, hogy miért fordul elő a nevezett szláv nemzetek népköltészetében oly sok népdal, melyeknek hőseit hazánk történetének büszkeségei közé sorozunk, csak így érthetjük meg, hogy miért írtak a XVI. és XVII. században lengyel

és horvát (raguzai) remekírók magyar királyokat dicsőítő színműveket és hőskölteményeket (Szamota 1901b, 897).

Hogy nem véletlen elhatározás kérdése volt az, hogy Románecz Mihály – a pancsovai főgimnázium tanára – a szerb hősi énekek felé fordult, hogy az al-dunai városban kultusza lehetett a szerb hősi énekeknek, azt egy sok évvel korábbi esemény is bizonyítani látszik. Az Arany János halálát követő esztendőben, 1883 tavaszán a pancsovai magyar közösség – élén a főgimnázium tanáraival – fényes ünnepség keretében emlékezett meg nemzeti költészetünk kiválóságáról. Ebből az alkalomból a *Végvidék* névtelen cikkírója az „Aranykoncerten” elhangzó két költeményről, *A walesi bárdok* és *Szibinyani Jank* című versekről ejtett néhány szót, s adott némi tájékoztatást az olvasóinak. Hosszan fejtegette az 1856-ban született ballada keletkezésének történetét, hangsúlyozva azt az ellenséges közhangulatot, amely akkoriban az osztrák uralkodóval szemben megnyilvánult. A vers elárulja, hogy *A walesi bárdok* költője „mily páratlanul mély hazafisággal és mily nemes költőiséggel fejezte ki a magyar közhangulatot”. Az ünnepi rendezvényen előadott másik vers, a *Szibinyani Jank* viszont – történetiségét illetően –

tisztán szerb hagyományon alapul. Hunyadi János neve t. i. a szerb népköltészetben sokkal gazdagabban van megőrkítve, mint a magyarban: ott Szibinyani Jankó, azaz Szebeni János néven fordul elő, minthogy Nagyszeben (Cibinium) városából, vagy legalább a városnak mellékéről származtatják. Számos szerb népköltemény zengi az ő testi-lelki barátjával, Králeyevics Márkóval és Szekula öccsével (az ő Janka nővérének fiával) együtt viselt vitézi dolgait (M. S. 1883, 1–2).

– szolgált útmutatóval a *Végvidék* ismeretlen cikkírója. Azzal azonban, hogy hozzátette, a szerb hősi énekekből „egy-kettőt mielőbb lapunk olvasóinak is bemutatunk majd fordításban” – a névtelenségbe burkolódzó cikkíró el is árulta magát. Egy hónappal később, 1883. május 27-én ugyanis M. S. jelzéssel „eredetiből fordítva” jelent meg *Szibinyani Jank és Kraljevics Márkó* című, igen terjedelmes szerb népköltemény. Szerzője nem lehet más, mint a szerkesztőség által másutt méltatott Molnár Sándor (M. S. 1883). M. S. a *Végvidék* 1884. január 20-i számában azután közölte *Szibinyani Jank és a tündér* című, ugyancsak szerb eredetiből fordított népi hőskölteményt is (M. S. 1884).

Nem tekinthető tehát véletlennek, hogy Pancsován az Arany-emlékesten előadott *A walesi bárdok* mellett a költő *Szibinyani Jank* című versére esett a választás. Ez kiderül a hetilap ünnep utáni értékeléséből is:

Egy Arany-ünnepély szinte becsület kérdése volt nálunk a magyarságra – írta az ugyancsak névtelen tudósító, feltételezhetően Wigand János főszerkesztő –, sőt általában az értelmiségre nézve, különösen a mi városunkban, ahol egy meglehetősen értelmes nemzetiségnek a szeme van ránk függesztve, amely nemzetiség nyelvi kultúráját igencsak megbecsüli. Hogy keltsünk hitet és tiszteletteljes bizalmat nemzeti műveltségünk ereje iránt, ha magunk minden tisztes alkalommal ki nem mutatjuk, hogy e műveltség szelleme él, ere lüktet bennünk. Hogy nyerjen maradandó hitelt a mi hazafiasságunk, ha ebbéli vallomásainknak minden kritikus alkalommal őszinte odaadása, nyílt áldozatkészsége által nem adjuk meg erkölcsi súlyát? (Anonim 1883a, 1)⁴

Vagyis a – zömében főgimnáziumi tanárokból álló – pancsovai magyar értelmiség megértette a szerb közösség felé tett gesztus jelentőségét: most is, később is azokat a közös hősöket és történeteket kereste, melyek a remélt megbékélést, a nemzeti kultúrák kölcsönös megismerését segítették. Példák az efféle gesztusokra az elkövetkező évtizedekben is bőségesen adódtak: a *Végvidék* 1883. július 8-án *Hunyadi János Kacsics András könyvében* címmel a zombori Radics György egyik tanulmányáról írt igen elismerő hangon (Anonim 1883b, 4).

Románecz Mihály *A Szibinyáni-románczkör a szerb népköltészetben* című munkájának sikerén fölbuzdulva, lelkesen folytatta a határszéli küldetéséből eredő feladatai teljesítését. Egyébiránt e feladatok a természetükből eredően találták meg őt, ezért még ugyanabban az esztendőben, 1889-ben Pancsován kinyomtatta a magyar állami közép- és polgári iskolák, valamint a „hazai közönség” számára összeállított *Szerb nyelvtan, tekintettel a horvát nyelvre* című munkáját. Művének előszavában így vallott az indítékairól:

Mint tanférfiú, pár év óta tapasztalom, mily erővesztő munkát végeznek délvidéki szerb ajkú tanulóink, midőn anya-nyelvük törvényeivel kell megismerkedniök, s eközben, mint az elő van írva, magyar tannyelvű kézi könyvre éppen nem támaszkodhatnak. Nagy akadályt képezett ez eddig egyrészt a magyar tannyelvnek e téren is szabatos gyakorlásában, másrészt ugyanezen körülmény, szerb nyelvtudományi nézőpontból is, legalább egy magyar állami iskolához képest, csak nagyjában megfelelő munkát tesz lehetővé. Egy délvidéki középiskolai igazgató pendíté meg először előttem, mily jót cselekednék, s mily égető szükségnek tenne az eleget, aki a szerb nyelvtant magyar nyelven dolgozná ki (Románecz 1889).

⁴ Aranyünnepély alkalmából; *Végvidék*, 1883. május 5. 1.

Feltett szándéka szerint, tanári-pedagógusi jószolgálatot tett azzal, hogy jeles szerb „szakférfiak” – Miklosich, Daničić és Novaković – munkáit szem előtt tartva használható nyelvtankönyvet adott a nem magyar ajkú tanulói számára. A jól bevált szerkezetben, a hangtan, a szótan és a mondattan struktúrájában, „az állami iskoláink értelmi niveauja nézőpontjából” nyújt betekintést a két szláv rokon nyelv, a szerb és a horvát alapismereteibe. A nyelvtani fejtegetéseit gazdag példatárral és jól kiválasztott olvasmányokkal egészíti ki, melyhez irányadó elvnek tekintette a Kármán Mór és munkatársai által kidolgozott, s az 1883. évi XXX. középiskolai oktatási törvényhez csatolt magyar tankönyvi irodalom útmutatásait; nevezetesen, hogy a nyelvtani példákat a legkiválóbb olvasmányokkal célszerű és szükségszerű alátámasztani. Ezért van azután, hogy „könnyed mesékre, a magyar történelemből merített elbeszélésekre, majd leírásokra, jelenetekre, végül hasonló irányú költeményekre vezetem a t. olvasót”. A kiválasztott szemelvényekben

kicsiben föl van tüntetve a népies és műpróza, a nép- és műköltészet, a keleti és déli szerb dialektus, meg a nyugati, azaz horvát nyelv is – mind-ezekben egyúttal az újkori szerb és horvát irodalom legjelesebb képviselői: Obradović, Karadžić, Petrović-Njegoš, Radičević, Mažuranić I. és Zmaj-Jovanović (Románecz 1889, I–V).

A kiválasztott olvasmányok: *Zla žena* – narodna pripovetka; *Doba Hunyadijevo u Ugarskoj*; *Stevan kao knez* (Szent István); *Cedri na Libanom* (szöveg a horvát II. osztály olvasókönyvéből); *Sibinjani Janko i Đorđe Smederevac* (Vuk Karadžić gyűjtése); *Tužbe sestre Batričević* – Petrović-Njegoš; *Gorski Vijenac*; Branko Radičević: *Devojka na studenici*; Ivan Mažuranić: *Kob – Smrt Smail-Age Čengića* (horvát irodalmi mű); *Aranjev Toldija* – Jovan Jovanović Zmaj. A Pancsován, 1888. október 8-án kelt előszava végén Románecz Mihály arra kérte kartársait, a diákságot és a hazai közönséget, fogadja munkáját oly jó szívvel, „aminővel én dolgoztam rajta, midőn általa egy közügybe vágó, s nagyon is érezhető hiányt pótolni óhajtottam”.

Történelem és népismeret

A pancsovai főgimnázium tanára a szerb hősi énekek fordításával és szerb nyelvtanával egy időben egy hatalmas történeti mű fordítása során egyszerre gyakorolhatta szerb nyelvtudását és bizonyíthatta a történeti irodalomban való jártasságát. Az 1880-as évek végén, az 1890-es évek elején ugyanis már

dolgozott Risztics János hatalmas, kétkötetes diplomáciatörténeti munkájának, a *Szerbia külügyi viszonyai az újabb időben* című művének magyar tolmácsolásán, mely azután 1892-ben a Szabó Ferenc szerkesztette *Történeti, Nép- és Földrajzi Könyvtár* XXXIX. és XL. köteteként látott napvilágot. A maga idejében hatalmas sikere volt a németeleméri plébános könyvsorozatának; 1891-ben, a negyvenedik kötete megjelenésekor Szamota István az *Egyetemes Philológiai Közöny* lapjain így köszöntötte a *Történeti, Nép- és Földrajzi Könyvtár* könyveit:

Szabó Ferenc öt évvel ezelőtt, 1886-ban kezdte meg dicséretes és hasznos munkálkodását, és csodálatos eredmény, hogy ily rövid idő alatt negyven kötetnyi értékes és becses munkával gazdagította a magyar tudományos életet, amely eddigelé ugyancsak szűkölködött az efféle művekben.

A magyar olvasó, ha tudni akart valamit a hazája múltját, jelenét és jövőjét oly közletről érintő országokról, így pl.: Szerbiáról, Boszniáról, Romániáról, Bolgár-, Orosz- vagy Lengyelországról, kénytelen volt német, francia vagy más nyelvű könyvekhez nyúlni, ha pedig az illető nyelvekben nem volt jártas, úgy bármennyire érdeklődött egyik vagy másik ország története, népe, intézményei, irodalma iránt; vagy az említett országokról csaknem minden nap megjelenő hírlapi cikkekhez bármennyire is óhajtott volna bővebb felvilágosítást szerezni, mindez pium desiderium maradt reá nézve, mert nem voltak olyan magyar könyvek, melyek e célnak megfeleltek, és vágyait kielégíthették volna. Ezen siralmas állapot ma már nem létezik többé, Szabó Ferenc önzetlen áldozatkészségének és fáradhatatlan munkaszeretetének végre sikerült e nevezett célnak teljesen megfelelő, kitűnő munkák magyar nyelvre átültetése által az egész nagy olvasóközönségnek hozzáférhetőbbé tenni a szomszédos országok népeinek, természeti viszonyainak, irodalmának alapos és tüzetes megismertetését (Szamota 1901b, 896).

Szamota kiemelte: Szabó Ferenc a kiadandó művek kiválasztásában mindig a legnagyobb óvatossággal és körültekintéssel járt el, csakis olyan műveket fordított le, melyek a saját irodalmukban is elismerést arattak, nemegyszer több kiadást is megértek. „A vállalat érdemes megindítója [...] jelentékeny anyagi áldozatokkal és még nagyobb szellemi fáradsággal egészen új és csaknem teljesen ismeretlen világot ismertet meg a magyar történelmi és földrajzi irodalomnak leggyengébb oldalát képező balkán-félszigeti irodalom terén”, ez az oka annak, hogy Szabó Ferencet mint úttörőt üdvözölhette a magyar tudományos világ.

Risztics János könyvét a *Történeti, Nép- és Földrajzi Könyvtár* sorozatába Fehér Ipoly, a Szegedi Tankerület kir. főigazgatója ajánlotta, aki a szerb történelem és a kultúra kiváló ismertetője volt, s aki éppen akkor a Szerb Matica folyóiratának, a *Letopisnak* külön mellékletében Szerbia középiskoláiról szerb nyelven jelentetett meg egy igen figyelemre méltó tanulmányt, amiért a szerb kormány a Száva Érdemrenddel tüntette ki.

Neki lehetett köszönni – írta a kötet előszavában Románecz Mihály –, hogy mint szerb kormánykörök gyakori és kitüntetett vendége, Risztics, első régenstől személyesen kieszközölte, hogy a magyar irodalom bírja a fordítás első jogát, hazafias nyíltsággal kijelentvén a régens előtt, hogy azt csak meg fogja nekünk engedni, hogy a szomszédságunkban történekről ne a németek, francziák, vagy angolok útján, hanem első kézből s így a legautentikusabban, és minden szomszédi félreértést kizáró módon értesüljünk. Ha tehát e munka az európai irodalom terén legelőször magyar fordításban jelenik meg: az e férfiú érdeme (Risztics 1892, X).

Majd hozzátette, megtisztelő volt számára a bizalom, mellyel a mű magyar nyelvre történő „átlátnálására” őt kérték fel, aki egyébként ugyancsak a szerb viszonyok avatott ismerőjévé vált. Jovan Ristićról (Risztics Jánosról) a kötethez írt előszóban elmondta: 1854-ben a külügyminisztérium alkalmazottjaként lépett az állam szolgálatába, 1862-ben már ő vezette a török portával a tárgyalásokat, amely után 1867-ben a törökök kivonultak Szerbiából, ekkor választották először miniszterelnökké. 1868-ban előbb a kiskorú Milan mellett volt régens, 1872-től külügyminiszter, 1873-tól pedig ismét miniszterelnök. Ez utóbbi tisztségétől azonban még az év novemberében megvált. 1875-ben ismét, (rövid ideig) harmadszor is miniszterelnök. 1879-ben (negyedszer) miniszterelnökként ő képviselte Szerbiát a berlini kongresszuson, amelynek eredményei okán „neki köszönhető Szerbia függetlenítése és területi nagyobbodása”. 1880 októberében megvált tisztségétől, és ezt követően csak irodalmi munkásságának élt. 1887-ben ismét rövid időre – immár ötödször is – miniszterelnöki és külügyminiszteri megbízatást kapott. 1890-ben – műve magyarra fordítása idején – Milan Obrenović király fia, Sándor nagykorúságáig első régenssé nevezte ki.

A fordítója Risztics Jánost teremtő léleknek, az újkori szerb irodalom egyik legjelesebb tagjának, politikusként pedig meggyőződéses szerb patriotának, az Obrenović-dinasztia rendíthetetlen hívének tekintette, „ki már I. Obrenovics Milos fejedelem óta [...] bocsátotta hazája s ez uralkodó család

rendelkezésére nagy tehetségét”. A *Szerbia külügyi viszonyai az újabb időben* című munkájában Szerbia legújabb történelmének utolsó húsz évét (1848–1868) tárgyalta.

Nem úgynevezett könnyebb természetű história ez, hanem komoly kútfő-tanulmányon és személyes tapasztalatokon nyugvó, pragmatikus és rendkívüli közvetlenségekkel megírt becses történelem-diplomáciai munka, tele jog- és államtudományi, meg történelem-politikai filozofálással, idézettel, törvények, okmányok és diplomáciai tárgyalások szó szerint való közlésével, még olyanoknak is, melyek csak elkészültek, de nem adták ki, amelyek hű és szabatos visszaadása már magába véve is nehéz feladatot tűz a fordító elé (Risztics 1892, XI)

– olvasható a fordító jegyzetében. Megjegyezte: fordítói munkáját különösen megnehezítette a tény, hogy a „történelmi-diplomáciai” munka fordításánál nagyon kellett ügyelni a tények és kifejezések pontos visszaadására, egyetlen kifejezést sem szabad enyhíteni vagy „megszigorítani”. A középkori szerb hősi énekek avatott és bizonyítottan hiteles fordítójának azonban ez nem okozhatott különösebb gondot.

Kevésbé nevezhető ily sikeresnek a költő és az elbeszélő Románecz Mihály. Az 1910-ben Ungváron kiadott *Tanulmányok, beszédek, költemények* című könyvében vagy félszáz költeményét gyűjtötte egybe, és mellettük közölte *Árva Erzsók* című elbeszélését⁵ és Turgenyev *Egy boldogtalan nő* című regényének teljes fordítását is (Románecz 1910a, 436–501). Versei közül a sikerültebbek közé tartozik egyik ünnepi alkalomra született ünnepi ódája: 1897. június 22-én a pancsovai magyar királyi állami főgimnáziumban tanárok és diákok közösen ünnepelték meg a katonai határőrvidék polgárosításának és ezzel együtt az intézmény magyar állami jellegének negyedszázados jubileumát. A zászlószenteléssel egybekötött ünnepélyen az egyik diák elszavalta Románecz Mihály *Zászló-avatás* című „alkalmi ódáját” is. „Hazám reménye, ifjú nemzedék” – szólította meg diákjait a magyar irodalomtanárunk, és nyomatékosan felhívta a figyelmüket, óriási győzelme a történelemnek, hogy a főgimnázium falai között lehetőség adódik a tanulásra, a művelődésre és a szellemi fölemelkedésre. Még elevenen él az emlékezetben a közelmúlt, amikor e pályát még „durva gyom s csalit veré föl”, méltó dolog hát ünnepelni a tudást.

⁵ Először a pancsovai magyar hetilapban jelent meg. Romanecz Mihály: *Árva Erzsók* – Eredeti beszély; *Végvidék*, 1883. április 15. 1–2.; április 22. 1–2.; április 29. 1–2.; május 6. 1.; május 13. 1–2.

*S neked a bujdosó hajléktalannak
Építe pompás, büszke palotát;
Tekintsd, ez öblös termek érted vannak
Rajtok a visszhang mint rivalog át:
S jó, szép a tudós művekkel fölszerelve,
Miben csak kedvét leli ember lelke;
Hogy fölérezzed méltóságodat,
Hogy ne légy hozzá soha hűtelemné,
S hogy zsenge szívedbe lehelje belé,
Mit tudomány, hit s a művészet ad.*

Hajts hát fejet ifjú „*e zászló előtt! / És védjed, óvjad azt [...], / Balsors, ha kér majd férfit tetterőt!*” (Románecz 1896⁶; Románecz 1910a, 333–334). Románecz Mihály ezzel együtt sem volt a líra mestere, verseinek többsége vagy a maga korában igen kedvelt szalonlíra jegyeit viseli magán, vagy feleslegesen és alaptalanul patetikus. Verseinek többsége kidolgozatlan és gyakran mesterkéltnak tűnik. A *Végvidék* 1883. október 14-i számában közölt *Ha jön egy-egy...* című verse azonban egyike a sikeresebb alkotásainak.

A pancsovai tanársága idején vetette papírra *Kossuth Lajos halálakor* (Románecz 1910h, 231–240) című írását, az állami főgimnáziumban pedig az utolsó emlékezetes szereplése az 1896. május hó 9-én, *Az ezeréves emlékünnepe*n című, az iskolai ünnepségen elmondott alkalmi beszéde volt, melyben a kor elvárásainak megfelelően államalapító nagy királyunk emléke és a magyar nemzet történelme előtt hajtott fejet (Románecz 1896, 3–16). Az 1899–1900. tanévet már hajdani iskolájában, az ungvári katolikus főgimnáziumban kezdte, melynek 1901-ben igazgatója lett. Pancsováról történt távozásáról nem maradtak följegyzései, mint ahogyan a 20. század első két évtizedében kifejtett tudós tanári, költői és tanulmányírói munkásságát is homály fedi. Annyi bizonyos: jelentős szerepe volt a Felvidék jeles szülöttje, Gyöngyösi István emlékének ápolásában, s az ungvári Gyöngyösi Irodalmi Társaság elnökeként megszervezte, hogy az író szülőháza falán, 1908. szeptember 20-án a következő fölirattal emléktáblát avassanak: „Itt született Radvánczi Gyöngyösi István (1620 körül † 1704) a Murányi Vénus és egyéb művek 17. századbeli nagy költője. Emléke poraiból megélemedett phoenixként támadt föl honfíúi szívekben és emlékeiben, melyet a Gyöngyösi Irodalmi Társaság közreműködésével a költő

---

⁶ Benne: Románecz Mihály *Zászló-avatás* című alkalmi ódája az intézet 25. évi jubileumára. 114–115.

szülőhelye Radváncz község emelt hazafias kegyeletből 1908-ban.” Ünnepi beszédét Románecz Mihály füzetben tette közzé, írását azonban a Gyöngyösi-irodalom nem tartja számon (Románecz 1908).

Nevét igazgatói működése idején az ungvári kir. kath. főgimnázium értesítői jegyezték. 1916-ban az iskola évkönyvében jelent meg a tragikus hangszerelésű *Harctéren lévő fiaimhoz* című költeménye, melyben az Isonzónál harcoló Arisztid és az északi harctérre önkéntesként vonult – egyébként névvel nem említett – kisebbik fiáért mondott fohászt Románecz 1915, 14–15).⁷ „Harc tüze ha újra fellobbanna, / Vegyed Uram őket oltalmadba! / S mindkettőnek acél szíve, karja / Szép hazánkat vigye diadalra!” (Románecz 1916) Az értesítő krónikájából tudható, hogy 1917-ben a Gyöngyösi Irodalmi Társaság évi közgyűlésén s az Arany-ünnepélyén, 1918-ban ugyancsak az irodalmi társaság évi közgyűlésén, valamint a Tompa- és a Gyóni-ünnepélyén mondott elnöki beszédet, és részt vett a társaság Háborús Emlékkönyvének szerkesztésében is. Harminckilenc éve volt tanár, amikor az ungvári főgimnázium 1918. évi – történetében utolsó – értesítőjében Románecz Mihály érdemeit és viselt tisztségeit így foglalta össze:

az országos középiskolai tanáregyesületnek és az országos választmányának rendes, az Ung vármegyei állami tisztviselők körének választmányi, Ung vármegye törvényhatósági bizottsága választmányának állandó tagja, az Ungvármegyei Közművelődési Egyesületnek és az ungvári társaságnak választmányi tagja, az ungvári dalkör örökös díszelnöke, a D. M. K. E. közművelődési osztályának választott tagja, a fiatakorúak kassai felügyelő hatóságának, az ungvári siketnéma-intézet igazgató-tanácsának tagja, a Gyöngyösi Irodalmi Társaság elnöke, az ungvár-ceholnyai gör-kat. hitközség és a Katolikus Kör világi elnöke. Az Ungvári Erzsébet Kör tiszteletbeli elnöke és a Gromon Dezső magyar nyelvterjesztő egyesület dísztagja (Románecz 1918, 13–14).

Ezt követően Románecz Mihálynak nyoma vész az időben; 1920 utáni tevékenységéről egyelőre nincsenek adataim. Neve sem Turczel Lajos irodalomtörténeti szemvetéseiben, sem a Borsody Lajos szerkesztette *Magyarok Csehszlovákiában* (é. n., 1938), sem *A cseh/szlovákiai magyar irodalmi lexikon 1918–1995* (1997) című kötetekben nem fordul elő.

⁷ „Másik hősrünk Dr. Románecz Arisztid 1901. június 25-én érettségizett a főgimnáziumban. Mozgósításkor a déli harctérre vezényelték. 1914. október 24-én bal felső combján súlyosan megsebesült. Felgyógyulása után egy ideig Mezökövesden az újoncok kiképzésével foglalkozott. 1915 májusa óta az olasz harctéren küzd, az utolsó isonzói csatában már részt vett.”

Irodalom

- Anonim [Molnár Sándor]. 1883. *Végvidék*, május 27. 1–2.
- Anonim. 1883a. Aranyünnepély alkalmából. *Végvidék*, május 5. 1.
- Anonim. 1883b. Hunyadi János Kacsics András könyvében (Radics György tanulmánya a zombori állami főgymnasium értesítőjében). *Végvidék*, július 8. 4.
- Gyulai Pál. 1887. Előszó. In *Szerb népdalok és hősrégék: Az eredetiből fordította Székács József*. 3–4. Budapest: Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda.
- Magyar Misi. 1883. *A szerdai Aranyest*. *Végvidék*, május 6. 2–3.
- M. S. [Molnár Sándor]. 1883. *Szibinyani Jank és Kraljevics Márkó – Szerb népköltemény eredetiből fordítva*; *Végvidék*, május 27. 1–2.
- M. S. [Molnár Sándor]. 1884. Szibinyani Jánk és a tündér – Szerb eredetiből fordítva. *Végvidék*, január 20. 1–2.
- Risztics János. 1892. *Szerbia külügyi viszonyai az újabb időben I–II*. Szerb eredetiből fordította Románecz Mihály m. kir. állami főgymn. Tanár. Pleitz Fer. Pál könyvnyomdája – Történelmi Nép- és Földrajzi Könyvtár XXXIX. és XL. kötet. Nagy-Becskerek: Kiadja Szabó Ferencz N-eleméri plébános.
- Romanecz Mihály. 1883a. Végbeli ének. *Végvidék*, április 1. 1.
- Romanecz Mihály. 1883b. Ha jön egy-egy... *Végvidék*, október 14. 1.
- Románecz Mihály. 1889. *Szerb nyelvtan, tekintettel a horvát nyelvre: Magyar állami közép- és polgári iskolák, valamint a hazai közönség számára*. Írta Románecz Mihály, a pancsovai m. k. állami főgymnasiumnál a magyar nyelv és irodalomtörténet meg a történelem rendes- s a szerb-horvát nyelv meg irodalomtörténet okl. rendkívüli tanára. Pancsova: Nyomatott Koszanovics és Popovicsnál.
- Románecz Mihály. 1890. A Szibinyáni-románckör a szerb népköltészetben. In *A pancsovai magyar királyi állami főgymnasium értesítője az 1889/90. Tanévről*, közléteszi Tordai György. 3–24. Pancsova: Wittigschlager Károly nyomdájából.
- Románecz Mihály. 1896. *Alkalmi beszéd – Az ezeréves emlékünnepen* (1896. május hó 9-én). In *A pancsovai magyar királyi állami főgymnasium értesítője az 1895/6. Tanévről*, közléteszi Tordai György igazgató. 3–16. Pancsova: Nyomatott Wittigschlager K.-nál.
- Románecz Mihály. 1908. *Emlékbeszéd Gyöngyösi István fölött emléktáblájának leleplezése ünnepélyén Radváncon 1908. évi szeptember hó 20-án*. Írta és mondotta miszticzei Románecz Mihály, a Gyöngyösi Irodalmi Társaság elnöke. Ungvár: Kiadja az Ungvári Közművelődési Egyesület; Nyomatott Székely Illés könyvnyomdájában.
- Románecz Mihály. 1910a. In *Tanulmányok, beszédek, költemények: Írta Miszticzei Románecz Mihály*. Ungvár: Ungmegyei Könyvnyomda Részvénytársaság nyomása.
- Románecz Mihály. 1910b. Ének a végekről. In *Tanulmányok, beszédek, költemények: Írta Miszticzei Románecz Mihály*. 361–363. Ungvár: Ungmegyei Könyvnyomda Részvénytársaság nyomása.

- Románecz Mihály. 1910c. Harmincz éves jubileumomon. In *Tanulmányok, beszédek, költemények: Írta Miszticzei Románecz Mihály*. 306–311. Ungvár: Ungmegyei Könyvnyomda Részvénytársaság nyomása.
- Románecz Mihály. 1910d. A pancsovai m. k. állami főgimnázium története. In *Tanulmányok, beszédek, költemények: Írta Miszticzei Románecz Mihály*. 193–207. Ungvár: Ungmegyei Könyvnyomda Részvénytársaság nyomása.
- Románecz Mihály. 1910e. A Szibinyáni-románckör a szerb népköltészetben. In *Tanulmányok, beszédek, költemények: Írta Miszticzei Románecz Mihály*. 376–416. Ungvár: Ungmegyei Könyvnyomda Részvénytársaság nyomása.
- Románecz Mihály. 1910f. Haszanáginicza – Szerb néprománcz. In *Tanulmányok, beszédek, költemények: Írta Miszticzei Románecz Mihály*. 417–419. Ungvár: Ungmegyei Könyvnyomda Részvénytársaság nyomása.
- Románecz Mihály. 1910g. A rigómezei ütközet 1389. jún. 15. – Szerb néprománcz. In *Tanulmányok, beszédek, költemények: Írta Miszticzei Románecz Mihály*. 419–424.
- Románecz Mihály. 1910h. *Kossuth Lajos halálakor*. In *Tanulmányok, beszédek, költemények: Írta Miszticzei Románecz Mihály*. 231–240. Ungvár: Ungmegyei Könyvnyomda Részvénytársaság nyomása.
- Románecz Mihály közl. 1915. *Az ungvári kir. kath. főgimnázium értesítője az 1914–915. iskolai évről*. Ungvár: Az Ungmegyei Könyvnyomda R.-T. nyomdája.
- Románecz Mihály. 1916. Harctéren lévő fiaimhoz. In *Az ungvári kir. kath. főgimnázium értesítője az 1915–916. iskolai évről. Közli Románecz Mihály igazgató*. 4–7. Ungvár: – Nyomatott az Unio Könyvnyomda Részvény-Társaság könyvnyomdájában.
- Románecz Mihály közl. 1918. *Az ungvári királyi kat. főgimnázium értesítője az 1917–18. iskolai évről*. 13–14. Ungvár – Nyomatott az Unio Könyvnyomda Részvény-Társaság könyvnyomdájában.
- Szamota István. 1901a. Románecz Mihály. A Szibinyáni-románckör a szerb népköltészetben. *Egyetemes Philológiai Közöny*. 572–573.
- Szamota István. 1901b. Történeti, Nép- és Földrajzi Könyvtár. *Egyetemes Philológiai Közöny*. 897.
- Székács József. 1887. *Szerb népdalok és hősrégék: Az eredetiből fordította Székács József*. Budapest: Franklin-Társulat Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda.
- Tordai György. 1895. A pancsovai állami főgymnasium története. In *A pancsovai magyar királyi állami főgymnasium értesítője az 1894/5. Tanévről: Közzéteszi Tordai György igazgató*. 3–31. Pancsova: Nyomatott Wittigschlager K.-nál.

YEARS THAT MIHÁLY ROMÁNECZ SPENT AT PANCSOVA (1880–1899)

Mihály Románecz, who was born in Máramaros (Maramures) County, spent almost two decades in Pancsova (Pančova) as the teacher of Hungarian language and literature, Croatian-Serbian language and literature as well as history in the local Gymnasium between the years 1880-1899; in addition to his duties at school he also took part in the communal cultural and educational activities. Namely, in this Lower-Danube town, following the imperial and royal discipline of the military frontier region, the rise of the middle class and the establishment of civil society institutions started in the last decades of the 19th century. Scholars transferred from the capital: György Tordai, headmaster of the Gymnasium and teacher of geography and history, Ernő Fináczy, doctor of philosophy, the teacher of Greek and Latin philology, Zakariás Vizoly, the teacher of the history of German language and literature and Latin linguistics, János Wigand the teacher of Hungarian and German languages and history of literature and József Erdős Protestant clergyman and religion teacher had the task of developing a bourgeois image to the town inhabited by Hungarian, German and Serbian population. It was a delicate, sometimes impossible task to establish the institutions of Hungarian public administration; results could only be achieved if they complied with the spirit of the land. Mihály Románecz wrote a Serbian Grammar Book for his pupils, while also translating Serbian heroic ballads and historical works in order to raise awareness to the common values of cultures having lived together for centuries. It was his task as a secondary school teacher to teach Hungarian language and literature, however, by drawing examples from the past, he pointed out to his pupils the humane potentials of the intellectual construction at the turn of the century.

Keywords: 19th century Hungarian literature, literary institutions, Hungarian–Serbian literary connections, newspapers.

PANČEVAČKE GODINE MIHALJA ROMANECA (1880–1899)

Mihalj Romanec je rođen u pokrajini Maramureš. Kao profesor mađarskog jezika i istorije književnosti, hrvatsko-srpskog jezika i istorije književnosti ali i istorije, između 1880. i 1899. godine skoro dve decenije je radio u pančevačkoj gimnaziji. On je pored školskih obaveza učestvovao i u organizovanju kulturnih dešavanja. U ovom gradu ispod Dunava – u doba kada se carska i kraljevska vojna krajina pretvara u građansko društvo – zadnje decenije 19. veka došlo je do stvaranja građanskih institucija. Intelektualci koji su izmešteni iz glavnog grada: Đerd Tordai, direktor gimnazije i profesor geografije i istorije, Erne Finaci, filozof, profesor grčke i latinske filologije, Zakarijaš Vizolj, profesor nemačkog jezika i književnosti i latinskog jezika, Janoš Vigand, profesor mađarskog i nemačkog jezika i književnosti kao i Jožef Erdeš sveštenik reformacije

i veroučitelj imali su zadatak da gradu koji su naseljavali Mađari, Nemci i Srbi daju građanska obeležja. Delikatna, ponekad i nemoguća misija bilo je uvođenje institucije mađarske administracije. Rezultati su se mogli postići jedino poistovećivanjem sa duhom tog kraja. Mihalj Romanec je za svoje učenike napisao udžbenik za učenje srpskog jezika, prevodio je srpske junačke pesme i istorijske radove da bi probudio interesovanje za zajedničkim vrednostima kultura koje već stotinama godina žive zajedno. Kao srednjoškolskom profesoru, zadatak mu je bila nastava mađarskog jezika i književnosti, ali je primerima iz prošlosti mladom naraštaju pokazao humanističke mogućnosti duhovnog razvoja na prekretnici vekova.

Ključne reči: mađarska književnost 19. veka, književne institucije, mađarsko-srpske književne veze, časopisi.

A kézirat leadásának ideje: 2014. dec. 10.
Átdolgozásra javasolva: 2015. jan. 1.

Közlésre elfogadva: 2015. márc. 20.